

NYA AVHANDLINGAR

Bodil Formark: *Den välsituerade flickan. Om den svenska flickscoutrörelsens historia 1910–1940*. Sekel Bokförlag, Lund 2010. 324 s. ISBN 978-91-85767-60-1.

Varför forska och skriva en bok om en ”lustig företeelse” som flickscoutrörelsen? Den frågan ställde sig författaren till boken *Den välsituerade flickan. Om den svenska flickscoutrörelsens historia 1910–1940*. Det var alltså nära att avhandlingen om en av de mest osynliga fritidsverksamheterna i svensk historia inte skulle bli skriven då bara tanken på en flickscout fick författaren att känna ”en diffus känsla av irritation” (s. 15). Bilden av flickscouten som en lite löjeväckande figur hade således fått fäste även hos en medveten genusforskare som Bodil Formark.

En avhandling som inleds med en sådan ansats kan naturligtvis inte bli annat än ett intressant och givande läsäventyr och Formark försvarar också sin ”initiala irritation” (s. 31) genom att problematisera och kritisera ”flickscoutblindheten” som tidigare funnits när det gäller flickor och scouting (s. 20). Det är en blindhet som har resulterat i att en ”livaktig kulturell typologi” om flickscouten har kunnat skapas inom det populärkulturella talet (s. 16). Den vanligaste bilden som förmedlas i samtidskulturen är som negativ kontrast där flickscouten framställs som svag och passiv i motsats till karaktärer som besitter styrka, skicklighet och energi. Andra bilder får inte samma utrymme i det offentliga samtalet men existerar parallellt med denna föreställning. När Caroline Krook, dåvarande biskop i Stockholms stift, berättar om sitt liv som scout framträder t.ex. en helt annan bild. För när berättelsen istället styrs av egna erfarenhetsbaserade minnen är det tvärtom positivt färgade egenskaper som ställs i fokus.

Bilder och föreställningar är också en sak men i själva verket finns väldigt lite kunskap om flickscouten och flickscoutrörelsen, menar Formark. Våren 1913 bildades Sveriges första svenska flickscoutförbund, *Sveriges Flickors scoutförbund* (SFS), tre år efter den brittiska förlagan, *The Girl Guides Association*. Det här är årtal

som inte satt några djupare spår i den historieskrivning som präglat scoutrörelsen, vilket blir tydligt när den svenska scoutrörelsen firade 100-årsjubileum 2007. Detta är visserligen inte heller den svenska pojkscoutrörelsens födelseår, då *Sveriges Scoutförbund* grundades 1912, men detta ser inte författaren som det mest problematiska utan problemet är att det är den tidigare nämnda ”flickscoutblindheten” som präglar historieskrivningen. Det är pojkscoutrörelsen som blir synonym med scoutrörelsens officiella historia medan flickscouten reduceras till en ”historisk kuriositet” (s. 20). Formark menar att detta synsätt till stor del också präglat den svenska forskningen då flickscoutrörelsen i en avhandling framställs som ”en tillagd och obetydlig praktikalitet” (s. 23). Den internationella forskningen ger oss en annan bild, då den förutom att vara ett relativt väletablerat forskningsområde, också har synliggjort flickscoutrörelsen på ett helt annat sätt. Scoutföreningar är i många andra länder, till skillnad från i Sverige där scoutrörelsen sedan 1960-talet varit könsneutral, fortfarande uppdelade efter kön. Detta har inneburit att det nästan alltid har varit självklart att se scoutrörelsen som två skilda, separata rörelser där den grundläggande och strukturerande könsdistinktionen genererat viktiga forskningsfrågor. Det är också i den traditionen som Formark vill skriva sin avhandling.

I fokus för studien står *Sveriges Flickors scoutförbund* (SFS) som bildades våren 1913, men avhandlingens studerade tidsperiod anges som 1910–1940. Den kronologiska avgränsningen motiveras med att år 1910 organiserades det första lyckade försöket för flickscouting och att rörelsens formeringsperiod ”sammansfaller med den kvinnohistoriskt signifikanta tiden före införandet av rösträtt för kvinnor” (s. 31). Rörelsen utvecklades och expanderade under 1920- och 1930-talen men efter 1940 pågick enbart olika typer av ”reformeringsarbete av mer finslipande karaktär”, vilket motiverar att undersökningsperioden kan avslutas 1940, menar Formark (s. 32).

Den kronologiska avgränsningen liksom syftet styrs av, enligt mitt sätt att förstå avhandlingen, studiens

och här uppkommer ett av mina första frågetecken. For- mark presenterar på ett mycket tillfredsställande sätt val och motivering av den vetenskapsteoretiska ansats som ligger till grund för tolkningen, men hur själva genomförandet – det konkreta hantverket – i praktiken utfördes saknas. Vi får veta att det empiriska materialet till största delen består av tryckta källor som handböcker, tidskrifter, flickscoutlitteratur samt dagspress, men har också ”kompletterats” med otryckt material som protokoll och korrespondens (s. 46). Materialet är enbart hämtat från det största flickscoutförbundet, *SFS*, åren 1910–40, men *hur* materialet har bearbetats och analyserats samt vilket *urval* som har gjorts av texter och utsagor diskuteras däremot inte. Ett fördjupat resonemang om varför enbart en förening studeras borde ha förts. Att enbart ”inkludera” (s. 45), som författaren skriver, material från *SFS* innebär samtidigt en exkludering. Vad hade det exkluderade materialet kunnat tillföra analysen och hade bilden blivit mer nyanserad än vad som nu är fallet? Det framkommer t.ex. att i en mindre organisation fanns både flickor och pojkar i samma förening (s. 64). Vad hade det inneburit för den hårdagna könsteoretiskt hållna analysen om pojkar och flickor funnits under samma föreningsflagga? Det kanske inte ens går att definiera flickscoutrörelsen som en rörelse utan att det i själva verket handlar om ett flertal rörelser där olika sätt att fostra och behandla flickor (och pojkar) måste diskuteras. Om detta får vi ingenting veta! En mer konsekvent genomlysning av otryckt material hade kanske också fått analysen att bli djupare och bilden av flickscouten att bli mer sammanhållen och komplex. Här hade material som byggt på mer erfarenhetsbaserade källor blivit mycket användbart.

Vad andra materialtyper men också andra metodval skulle innebära för analysen diskuteras dessvärre mycket lite (se nedan angående alternativa metoder). Här hade en mer utvecklad metod- och materialdiskussion inte bara varit önskvärd utan nödvändig. I det här sammanhanget är det också relevant att lyfta fram bristen på transparens i den tolkningsprocess som genomförts. Viktiga frågor som vilket urval av texter och utsagor som t.ex. låg till grund för analytisk bearbetning och vilka som bedömdes inte vara relevanta för att användas, förblir därför obesvarade. Frågetecken kan också resas mot vilket material som slutligen valdes ut för att redovisas i boken. Är de utvalda och bearbetade citaten ett exempel på en allmängiltig och typisk utsaga för hela materialet eller är det för att visa på något specifikt yttrande som avviker från övrig empiri? Även här fam-

lar läsaren i blindo, vilket får till följd att det blir svårt att bedöma analysens tillförlitlighet och trovärdighet eftersom kunskap om materialet och hur bearbetningen genomfördes till stor del saknas.

Det finns också frågetecken kring avgränsningen av den studerade tidsperioden. Den något svaga motive- ringen till att avsluta studien 1940 kan ifrågasättas. Vad innebar t.ex. det ”finsliperi” som författaren menar sker inom rörelsen efter 1940? Ytterligare fördelar med att förlänga tidsperioden framåt hade varit att andra metoder hade kunnat användas, vilket kunde ha bidragit med stor kunskap om flickscouter. Intervjuer (vilket också hade varit genomförbart under den undersökta tidsperi- oden även om tillgången till informanter av naturliga skäl varit begränsad) hade med stor fördel varit ett mycket givande och värdefullt materialtillskott. Aktörskap och den erfarenhetsbaserade kunskapen är central för förfat- taren och det går därför inte att bortse från att avsakna- den av just intervjuer (och otryckt källmaterial) starkt måste ifrågasättas. Det presenterade materialet, som till största delen bygger på offentligt material, resulterar i att det endast är den offentliga berättelsen om flickscout- rörelsen vi får ta del av. Här saknas flickscoutrörelsens aktörer som handlande subjekt.

Ytterligare frågetecken är valet av teoretisk referens- ram, eller uttryckt på annat sätt: Är det genusteoretiska perspektivvalet för snävt för att ett så komplext fenomen som flickscoutrörelsen ska kunna förstås? Flick- scoutrörelsen startade och utvecklades i en tid och i ett samhälle som befann sig i en stor omvandlingsprocess. En rad historiska processer, sociala, ekonomiska och inte minst kulturella banade vägen för det moderna välfärdssamhället. Folk Rörelser som idrotts-, kvinno-, nykterhets- och arbetarrörelsen utvecklades vid sidan av eller tillsammans med fritidspolitiska strävanden där särskilt det sunda friluftslivet betonades. Internatio- nella rörelser som open-air-movement och child-saving- movement blev även viktiga i det egna nationsbygget eftersom barn och ungdom var förutsättningen för en god folkhälsa och samhällsutveckling. 1900-talet blev på så sätt Barnets århundrade. Det är i ljuset av den här utvecklingen som flickscoutrörelsen också kan för- stå. I framställningen finns flera av dessa perspektiv medtagna men de behandlas styvmoderligt då varken tidigare forskning eller en utvecklad teoretisk diskussion finns integrerad i analysen. Varför används t.ex. inte den omfattande internationella och nationella forskningen om barn och barndom under 1900-talets första hälft, där en inriktning särskilt belyser fritidens och friluftslivets

betydelse för den unga generationen? Avhandlingen hade vunnit på att flickscoutrörelsen som fenomen hade satts in i en bredare tolkningsram, där naturligtvis kön är ett självklart analysverktyg men där även andra perspektiv skulle bidra till en analys som vidgat den historiska horisonten. Den oönskade och kritiserade "flickscoutblindheten" har naggats i kanten men det snäva teoretiska perspektivet innebär att flickscouten fortfarande inte framställs utifrån sin egen position i scoutrörelsen och i samhället utan blir paradoxalt något som hela tiden ställs och vägs mot pojkscouten.

Ann-Charlotte Münger, Linköping

Helena Hagelin: *Kvinnovärldar och barnamord. Makt, ansvar och gemenskap i rättsprotokoll ca 1700–1840*. Avhandling från Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet 2010. 189 s. English summary. Tabeller. ISBN 978-91-974674-6-9.

Avhandlingens syfte är att belysa kvinnors sociala relationer utifrån barnmordsprocesser. Varför spelade kvinnorna en så aktiv roll i samband med att barnamord avslöjades? När ett barnamord begåtts hamnade de lokala och sociala relationerna i fokus genom vittnesmålen. Rättegångsprotokollen analyseras som en källa till kunskap om hur kvinnor agerade i vardagen, med vem de interagerade samt hur de definierade och upprätthöll normer kring kvinnlighet. Undersökningsperioden är 1790–1842 och är geografiskt avgränsad till Göta hovrätts upptagningsområde.

Författarens hypotes är att de sociala sammanhangen kan förklara barnamord. Ett sådant sammanhang eller organisationsform var kvinnors gemenskap ("kvinnors mellan- och inomkönsliga relationer") som benämns "kvinnovärl(ar)" och som definieras som en sammanlutning och/eller grupper av kvinnor.

Begreppet kvinnovärl(ar) kopplar Hagelin till kvinnors ansvarsområden och makt i det tidigmoderna samhället. Arbetsdelningen framhålls som viktig för förståelsen av makt och delaktighet i hushållet. Kvinnor hade vidare makt över graviditet, barnafödande, sedlighetskontroll och informationsförmedling, över områden som rörde kvinnor. Kvinnovärldarna var de ansvarsområden kvinnor var tilldelade i lokalsamhället och som hade med moderskap att göra, summerar författaren. Detta är kunskap som främst etnologisk forskning har bidragit med och som kunde ha problematiserats.

Begreppet kvinnovärl(ar) är olyckligt och leder tankarna till det gemensamma, det harmoniska i bilden av kvinnor och till begreppet kvinnokultur som användes i tidigare forskning. Kvinnokulturen sågs som frikopplad från andra delar av samhället och från manlig överordning, vilket har starkt ifrågasatts. Hagelin analyserar på motsvarande sätt kvinnovärl(ar) som om de existerade fristående från patriarkala samhällsstrukturer och levde sitt eget liv.

Hagelin tillför en maktanalys för att komplicera bilden av en harmonisk kvinnovärl. Hon tar fasta på maktrelationer mellan kvinnor inom kvinnovärldarna, som beskrivs som en alternativ organisation vid sidan av hushållet vad gäller fördelning av makt och ansvar. Hon använder Foucaults relationella maktbegrepp – makt är inte något absolut utan tilldelas människor i olika situationer. Makten är "sprungen ur och omskapad i varje enskilt möte", det är en av utgångspunkterna för analysen, förklarar författaren. Kvinnors kontroll av varandra var ett sätt för dem att skapa, omskapa och upprätthålla den makt som de hade och tog i vissa situationer, en makt som existerade oberoende av den patriarkala strukturen. Kvinnors maktrelationer läses härmed in i kvinnovärlden. Barnmordsrättegångarna visar att kvinnor vara angelägna om att legitimera kvinnovärldarnas existens, det är av denna anledning de stödjer överheten och vittnar mot den anklagade. Den sociala kontroll som bedrevs inom kvinnovärldarna ser hon som ett sätt att upprätthålla kvinnovärldarna, snarare än ett upprätthållande av en patriarkal struktur. En generell över- och underordning fanns, konstaterar författaren i stark polemik med annan forskning, men den påverkade inte eller hade något samband med kvinnovärlden – och med barnamord.

Hagelins relationella maktanalys blir problematisk då hon vare sig kan eller vill bortse från att hierarkier existerade även inom kvinnovärlden: med matmödrar och mödrar som överordnade pigor och döttrar, men underordnade sina makar. Å ena sidan påstår författaren att kvinnors maktrelationer inte var ordnade efter ett fast mönster eller hierarki, utan styrdes av uppkomna situationer; å andra sidan beskrivs dessa relationer som strukturella och kallas (makt)positioner. Här bli analysen mycket motsägelsefull och svår att följa och det är ovisst var den landar, om den landar. Det är också svårt att utläsa på vilket sätt kvinnovärldens situationella maktrelationer förklarar barnamord.

Helena Hagelins avhandling ställer spännande frågor om kvinnors makt, ansvar och relationer, men hon